

Paweł Juśko*

Idee wychowania narodowego w wykładzie pedagogiki księdza Wacława Kosińskiego

Priest Wacław Kosiński's Ideas about National Education in the Pedagogy Lecture

Abstract: The article presents the basic elements of national education described by Father Wacław Kosiński in his publication entitled 'Education: A Manual for Educators and Teachers'. Father Kosiński was a theologian, an educator and a priest in the Sandomierz diocese. This article also refers to basic biographical facts from the priest's life.

Father Kosiński strongly emphasised national values and the importance of national education, linking it with Christian values. He believed that Christian education, which was based on religious principles, a sense of duty and the idea of citizenship, could educate children and young people to maintain the character of the Polish nation and its most exalted traditions, and to raise hope for a future revival. According to Kosiński, the basic factors of national education are the language, historical past, national literature, national art and practical life. He emphasised that the use of all these factors in the upbringing process built and shaped national awareness. He combined historical tradition with independent work and creative thinking. Father W. Kosiński's ideas about national education correspond with the views of other outstanding authors, such as Karol Libelt, Marian Borowski, Zygmunt Balicki and Stanisław Prus-Szczepanowski.

Keywords: Father Wacław Kosiński, national education, Polish pedagogical thought, Catholic pedagogy, national consciousness, rules of upbringing.

* Paweł Juśko (ORCID: 0000-0002-8474-604X) – dr, pracuje w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Zakład Historii Myśli Pedagogicznej, kontakt: pjuisko@ur.edu.pl

Wprowadzenie

Rozważania o pojęciach patriotyzmu, narodu i ojczyzny wpisują się w szersze studia nad polską myślą historyczną i polityczną przełomu XIX i XX oraz XX w. Tradycje myśli narodowej w wychowaniu należy kojarzyć co najmniej z okresem romantyzmu i poglądami Karola Libelta¹. Szczególnym wkładem w rozwój kierunku narodowego w polskiej myśli pedagogicznej nurtu romantycznego jest także spuścizna Bronisława Trentowskiego z jego najważniejszym dziełem *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętność wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży*, które ukazało się w Poznaniu w 1842 roku². Natomiast na łamach wydawanego od 1868 r. przez lwowskie Towarzystwo Pedagogiczne czasopisma „Szkoła”³ publikowano wiele artykułów, które miały na celu ukierunkowanie całości kształtu wychowania na ideały narodowe, „tak by oświata, idąc równym krokiem z postępem wieku, nie traciła tych cech rodzimych, na których polega cała jej praktyczna pożyteczność wobec narodu i państwa”⁴. Ich autorzy, głosząc postulaty wychowania narodowego, poddawali przy tym krytyce tych pedagogów, którzy ulegali modzie obcych idei edukacyjnych i wychowawczych⁵.

Do propagatorów wychowania narodowego przed wybuchem pierwszej wojny światowej należeli między innymi: Aleksander Świętochowski, Bolesław Prus, Piotr Chmielowski i Stanisław Prus-Szczepanowski⁶. Tego ostat-

- 1 K. Libelt, *O miłości Ojczyzny*, Warszawa 1907.
- 2 K. Jakubiak, R. Leppert, *Sposoby rozumienia „filozofii wychowania” w polskiej pedagogice XIX i XX wieku*, w: *Idee pedagogiki filozoficznej*, red. S. Sztobryn, B. Śliwerski, Łódź 2003, s. 223–224.
- 3 A. Wałęga, *Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki pedagogicznej na kartach „Szkoły”*, w: *Polskie dziedzictwo pedagogiczne. Rozważania o ideach i instytucjach*, red. J. Falkowska, Toruń 2016, s. 59; też, *Myśl wychowania narodowego w Galicji okresu autonomii. Twórcy i idee*, Toruń 2013, s. 73.
- 4 A. Karbowski, *Polskie czasopisma pedagogiczne*, Warszawa 1912, s. 35.
- 5 A. Wałęga, *Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki pedagogicznej na kartach „Szkoły”*, s. 62–63.
- 6 M. Lipowska, *Koncepcje wychowania w polskich programach szkolnych okresu międzywojennego*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 12 (1969) s. 38–39.

niego zalicza się do prekursorów pedagogiki narodowej na ziemiach polskich⁷. Jego poglądy miały istotny wpływ na późniejszy rozwój i dalsze kształtowanie się polskiej myśli pedagogicznej, opartej o te ideały⁸. Ponadto duży wpływ na idee wychowania narodowego miały tworzące się partie polityczne i ich działacze, przede wszystkim Zygmunt Balicki i Roman Dmowski, politycy Ligi Narodowej⁹. Ten drugi, mimo iż nie miał wykształcenia pedagogicznego, stał się jednym z głównych twórców i wyrazicieli narodowego kierunku w polskiej myśli pedagogicznej¹⁰. Istotną rolę w propagowaniu idei wychowania narodowego odegrał też Władysław Marian Borowski, którego publikacje stanowiły w tym zakresie podstawową lekturę dla nauczycieli i wychowawców, szczególnie w latach 1918–1926¹¹.

Wychowanie narodowe i jego koncepcje są istotną częścią dorobku polskiej oświaty, nauki i kultury w drugiej połowie XIX w., aż do odzyskania niepodległości. Jego propagatorzy przyczynili się z znacznej mierze do przebudowy świadomości społecznej, a w dalszej kolejności budowania pełnej tożsamości narodowej¹².

Po odzyskaniu niepodległości pojawiło się wielu autorów, którzy pisali na temat roli wychowania w kształtowaniu się narodu. Należy do nich zaliczyć: Ludwika Bandurę, Ludwika Skoczylasa czy też Lucjana Zarzeckiego. W swoich artykułach akcentowali oni znaczenie wychowania narodowego w procesie odbudowy polskiej państwowości. Jego powinnością wobec przyszłości powinno być: „wychowanie narodu samego jako jednolitego, potężnego organizmu do spełniania wielkich zadań dziejowych, które go czekają”¹³. W tym kontekście młode pokolenie

7 L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1962, s. 288.

8 R. Zapotoczny, *Preferowane warianty ideału wychowania II Rzeczypospolitej*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 6 (1998) nr 2, s. 186; D. Figiel, *Nacjonalistyczne koncepcje wychowania we współczesnej myśli narodowo-radykalnej*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, 2 (2012) s. 91.

9 M. Wiśniewska, *Edukacja w służbie Niepodległej w świetle „Zasad wychowania narodowego” Zygmunta Balickiego*, „Niepodległość i Pamięć”, 25 (2018) nr 1, s. 154–155.

10 A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki o wychowaniu narodowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio – K, Politologia”, 10 (2003) s. 160.

11 I. Kienzler, *Wychowanie w szkole i w domu*, seria: Dwudziestolecie międzywojenne, t. 24, Warszawa 2014, s. 11.

12 J. Falkowska, *Myśl wychowania narodowego w Galicji...*, s. 298.

13 Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego*, „Szkoła”, 1910, nr 1, s. 76.

Polaków miało prezentować postawę dobra, prawdy, piękna, sprawiedliwości, patriotyzmu, przepelnioną duchem religijności. Naukowy charakter tej koncepcji nadał przede wszystkim Lucjan Zarzecki, który twierdził, że w zakresie wychowania narodowego należy opierać się na tradycji narodowej, a ukształtowana w tym duchu młodzież ma obowiązek tę tradycję rozwijać i wydatnie pomnażać¹⁴. Uważał, że jedną z głównych szkód poczynionych Polakom przez okres niewoli i zaborów jest „zanik tradycji narodowej, mała znajomość przeszłości, tak częste jej opluwanie, tak znikome poczucie związku z nią synowskiego”¹⁵.

U podstaw założeń wychowawczych w Polsce międzywojennej stała idea narodowa eksponowana w życiu społecznym i politycznym kraju także przez wielu polityków, ludzi nauki i kultury oraz osoby duchowne. Odzyskanie niepodległości stworzyło im szansę na propagowanie ideałów wychowania mniej lub bardziej związanych z kwestią tożsamości narodowej. Wśród tych osób warto przypomnieć jednego z zapomnianych propagatorów idei narodowych w wychowaniu, którym był ks. Wacław Kosiński¹⁶. W 1920 r. nakładem Księgarni św. Wojciecha ukazała się jego „Pedagogika. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli”¹⁷, będąca syntetycznym wykładem pedagogiki w nurcie katolickim. Podręcznik składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów, w których autor omówił między innymi następujące tematy: – „Wychowanie”: pojęcie i znaczenie pedagogiki, podział pedagogiki, teorie, typy i ideały wychowawcze, cele wychowania, środki i metody wychowawcze; – „Wychowawca” – niezbędne przymioty wychowawcy; – „Wychowanek”: wrodzone zdolności, zagadnienia płci, koedukacji, temperamentów i typów oraz poszczególne przedziały wiekowe; – „Wychowanie ciała”: utrzymanie i rozwijanie ciała, gry i zabawy, kształcenie nerwów i zmysłów, pogłębienie w nauczaniu, skauting, szkoła pracy,

14 W. Jamrożek, *Edukacja i myśl pedagogiczna w Drugiej Rzeczypospolitej. W stuletnią rocznicę odzyskania niepodległości*, „Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne”, 2 (2020) nr 11, s. 102, DOI: 10.18778/2450-4491.11.08; J. Macała, *Wokół problematyki wychowania w nurcie katolickim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 48 (2005) nr 1–2, s. 97.

15 L. Zarzecki, *O wychowaniu narodowym*, Warszawa 1917, s. 30–31.

16 W 2022 r. przypadała 140 rocznica urodzin ks. W. Kosińskiego, zaś w 2023 – 70 rocznica jego śmierci.

17 W. Kosiński, *Pedagogika. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli*, Poznań–Warszawa 1920, s. 5–6.

szkoła „na wsi”; – „Wychowanie duszy”: uczucia intelektualne, poczucie piękna, uczucia moralne, miłość własna, uczucia sympatyczne, afekty i nastroje, popędy i namiętności oraz zagadnienie woli i charakteru. W trudnym dla odradzającej się państwowości polskiej okresie ks. W. Kosiński dostrzegał w wychowaniu jeden z fundamentów budowania przyszłego dobrobytu zniszczonego wówczas kraju, bo jak twierdził: „naród nie odradza się przez narastanie kieszeni, lecz przez narastanie dusz”¹⁸. Wybiegając w przyszłość, zastanawiał się też: „czy fabrykacja dusz dobrego gatunku nie stanie się z czasem najzyskowniejszym wyrobem z pośród wszystkich narodowych wyrobów”¹⁹. Dlatego też, jak uważał, każdy świątły i mądrze myślący naród nie może zapomnieć, że jego dalsze losy zależą w znacznej mierze od wychowania młodych pokoleń.

Uwagi biograficzne

Ks. Wacław Kosiński urodził się 21 września 1882 r. we wsi Dzięki (okolice Staszowa) należącej do parafii Wiązownica. Pochodził z rodziny włościańskiej. Był synem Józefa Kosa i Janiny z Ducinów. Do szkoły ludowej uczęszczał w Wiązownicy, a średniej w Sandomierzu. W 1899 r. wstąpił do sandomierskiego Seminarium Dochowanego. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1905 r. od ówczesnego biskupa sandomierskiego Stefana Zwierowicza. Następnie został nominowany wikariuszem w parafii Góry Wyokie, a później, w latach 1906–1909 posługiwał w parafii pw. św. Bartłomieja w Opocznie.

Z Opoczna wyjechał do Fryburga w Szwajcarii, gdzie podjął studia i uzyskał stopień doktora filozofii. Podstawą procesu doktorskiego była rozprawa pt. „Jacek Mijakowski, kaznodzieja barokowy. Przyczynek do dziejów kaznodziejstwa polskiego w XVII wieku”²⁰.

18 Tamże, s. 9.

19 Tamże.

20 Informacje biograficzne dotyczące osoby ks. W. Kosińskiego za: W. Wilk, *Kosiński Wacław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, Warszawa 1983, s. 157–160; tenże, *Ks. Wacław Kosiński – kapłan i pisarz*, „Studia Sandomierskie”, 4 (1983–1984) s. 333–342; D. Kupisz, *Proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu w XIX–XXI wieku*, w: *Kościół Św. Jana Chrzciciela w Radomiu. Architektura – Ludzie – Wydarzenia*, red. tenże, Radom 2010, s. 74–78; D. Krześniak-Firlej, *Bibliografia*

W 1913 r. wrócił do kraju i otrzymał nominację proboszczowską w parafii w Smogorzowie. W tym samym roku został również profesorem w Seminarium Duchownym w Sandomierzu. W 1919 r. mianowano go kanonikiem honorowym kapituły sandomierskiej. Wówczas objął także tytularne probostwa w Niekrasowie, Szumsku i Brzózcie²¹.

Jako wykładowca seminaryjny, nauczał historii literatury polskiej, pedagogiki, katechetyki, homiletyki oraz okresowo języka niemieckiego i socjologii. W latach 1926–1928 pełnił również funkcję spowiednika alumnów, a w latach 1925–1929 był prefektem Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Sandomierzu. W 1927 r. powierzono mu stanowisko wizytatora nauki religii w Gimnazjum Koedukacyjnym w Kozienicach oraz w szkołach powszechnych parafii Kozienice, Świerże, Głowaczów, Ryczywół i Malice. W 1929 r. ks. Kosiński na własną prośbę został zwolniony ze stanowiska wykładowcy seminaryjnego, opuścił Sandomierz i objął probostwo parafii w Skaryszewie. 15 grudnia 1930 r. mianowano go proboszczem parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Radomiu, a także dziekanem dekanatu radomskiego, następnie zaś egzaminatorem prosynodalnym przy kurii biskupiej w Sandomierzu.

Będąc proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu, czynnie zaangażował się w kwestie materialne parafii. Z jego inicjatywy została wybudowana kaplica na cmentarzu, Dom Katolicki, przeprowadzone również remonty samego kościoła. W 1932 r. ks. Kosiński przyczynił się do złożenia w mieście oddziału „Caritas”²². Wśród jego licznych inicjatyw i aktywności społecznych wymienić należy także organizację biura św. Wincentego a Paulo, którego celem było koordynowanie porozumieniem pomiędzy poszczególnymi religijnymi stowarzyszeniami charytatywnymi a Komitetem Miejskim dla Bezrobotnych²³.

piśmiennictwa profesorów seminarium sandomierskiego (ks. Apolinary Knothe, ks. Wacław Kosiński, ks. Władysław Krawczyk), „Studia Sandomierskie”, 23 (2016), s. 270–272. Praca doktorska ks. W. Kosińskiego została opublikowana w Radomiu w 1916 r.; D. Krześniak-Firlej, Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium sandomierskiego..., s. 270, 273.

- 21 D. Kupisz, *Proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu...*, s. 75.
- 22 B. Stanaszek, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918–1939*, Lublin 1999, s. 467; D. Kupisz, *Proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu...*, s. 75.
- 23 H. I. Szumił, *Zatroskany o losy ojczyzny sługa boży ks. Wincenty Granat, rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Teologia w Polsce”, 14 (2020) nr 2, s. 174.

Po przybyciu do Radomia ks. Kosiński był współtwórcą I Kongresu Eucharystycznego Diecezji Sandomierskiej. Zaangażował się w powstanie Akcji Katolickiej. W listopadzie 1932 r. został członkiem Rady Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej. W 1938 r. mianowano go kanonikiem gremialnym kapituły katedralnej w Sandomierzu.

Ks. Kosiński troszczył się wydatnie o rozwój życia religijnego wiernych poprzez rozwój lokalnej struktury organizacyjnej kościoła. W 1936 r. zwrócił powracającym do Radomia ojcom bernardynom kościół św. Katarzyny. Rozpoczął także starania o wydzielenie z parafii św. Jana Chrzciciela nowej jednostki administracyjnej, czego przejawem było między innymi rozpoczęcie budowy w 1938 r. kościoła na radomskich Borkach²⁴. Konsekrowany w 1964 r., stał się centrum nowej parafii pw. Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus. Ks. Kosiński był również niezwykłym kaznodzieją, jego kazania i lekcje religii były popularne i bardzo lubiane przez dzieci i młodzież.

W okresie okupacji gestapo wielokrotnie zatrzymywało, aresztowało i przesłuchiwało ks. Kosińskiego, między innymi za częste interwencje u władz niemieckich w obronie ludności Radomia. Gestapo przeprowadzało również rewizje na plebanii oraz w kościele. W 1942 r. po licznych prośbach uzyskał zgodę Niemców na działalność duszpasterską wśród Polaków w ramach, której mógł odwiedzać radomskie więzienie i nieść „ostatnią posługę” skazanym na śmierć. W 1944 r. władze kościelne wyznaczyły go administratorem diecezji sandomierskiej, w przypadku śmierci lokalnego biskupa.

W 1949 r. w czasie reorganizacji dekanat radomski został podzielone na dwa odrębne, ks. Kosiński został dziekanem dekanatu Radom północ²⁵. W trudnej sytuacji politycznej Polski powojennej i latach represji wobec duchowieństwa okresu stalinowskiego nie zaprzestał prowadzenia pracy duszpasterskiej oraz katechizacji w szkołach. 22 października 1950 r. został aresztowany z przyczyn politycznych na podstawie sfabrykowanych zarzutów²⁶. Oskarżano go o wrogi stosunek do władzy ludowej, a nawet o współpracę z Niemcami podczas okupacji. Przebywał w więzieniach w Kielcach i Radomiu. Ostatecznie zwolniono go

24 D. Kupisz, *Proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu...*, s. 75.

25 Tamże, s. 77.

26 Tamże.

z początkiem 1951 r. Jednakże pobyt w bardzo trudnych warunkach izolacji więziennej negatywnie wpłynął na jego zdrowie. Te trudne i bolesne doświadczenia stały się przyczyną jego śmierci. Zmarł 24 grudnia 1953 r. w Radomiu, miał 71 lat. Spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Ks. Kosiński był światłym kapłanem i prowadził ożywianą działalność publicystyczną i naukową. W latach 1919–1930 był redaktorem „Kroniki Diecezji Sandomierskiej”²⁷. W 1922 r. został członkiem komitetu redakcyjnego „Przeglądu Homiletycznego”²⁸, a w 1931 r. „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego”. Na początku lat trzydziestych był też współredaktorem wydawanych przez ks. Nikodema Cieszyńskiego w Poznaniu „Roczników Katolickich”²⁹. Był również autorem wielu artykułów i publikacji z zakresu homiletyki. Cenił sobie pracę dydaktyczną i opiekuńczo-wychowawczą w szkołach, w których nauczał religii. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w publikacjach tematycznie związanych ze szkolnictwem i ogólnie problematyką oświatową. Do najważniejszych dzieł z tego zakresu należy zaliczyć pozycje: *Dydaktyka* (Sandomierz 1917), *Pedagogika. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli* oraz *Metodyka nauczania religii czyli Katechetyka* (Sandomierz 1929)³⁰.

Podstawowe założenia wychowawcze

Ks. Kosiński określał pedagogikę jako teorię wychowania³¹. Uważał, iż wychowanie jest doniosłym i zawsze aktualnym problemem. Jest ono nieodzownym warunkiem siły, żywotności, rozwoju, wolności tak jednostki jak i narodu, dlatego praca wychowawcza musi zajmować najwyższe stanowisko, bo mło-

27 D. Krześniak-Firlej, *Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium sandomierskiego...*, s. 270.

28 J. Kaczmarek, *Kielecki „Przegląd Homiletyczny (1923–1939)”, „Nasza Przeszłość”, 59 (1983) s. 243.*

29 D. Krześniak-Firlej, *Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium sandomierskiego...*, s. 270.

30 Pełny wykaz piśmiennictwa ks. W. Kosińskiego zob. tamże, s. 272–290.

31 Pisał: „Pedagogika jest więc teorią wychowania, tak jak gramatyka i stylistyka jest teorią języka, albo homiletyka teorią kaznodziejstwa”. W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 18.

dzień – to przyszłość i nadzieja narodów³². Jego zasadniczym celem powinna być cielesna i duchowo-moralna doskonałość i dojrzałość wychowanka, czyli jego samodzielność³³. Wspomnianą doskonałość osiąga się poprzez rozwijanie władz umysłowych, moralnych i estetycznych, a sam proces tego rozwoju w swoim podręczniku pedagogiki autor nazywa „odżywianiem” polegającym na podawaniu treści odpowiednich tym władzom³⁴.

Wychowanie ks. Kosiński definiuje jako planowe, wszechstronne i harmonijne rozwijanie oraz kształcenie duchowych i cielesnych władz dziecka, realizowane za pomocą odpowiednich środków, aby w swoim późniejszym życiu mogło ono swobodnie używać własnych zdolności i samodzielnie wypełniać obowiązki i zadania życiowe³⁵.

Mając na uwadze założenia i ideały wychowawcze, w swoich podglądach na wychowanie stwierdzał, że brak jest jednego wyraźnego ideału, przeważają tylko pewne tendencje. Podzielił je na: demokratyczne, społeczne, praktyczne, naukowe, świeckie i wszechstronne³⁶. Z kolei wymienione tendencje odnoszą się do czterech zasadniczych systemów wychowania, które w swojej pracy omawia i poddaje krytycznemu osądowi – tj.: naturalistycznego, humanistycznego, realistycznego i chrześcijańskiego³⁷.

Odnosząc się do ówczesnej polskiej rzeczywistości, ks. Kosiński podkreślał, iż wychowanie powinno mieć charakter jedynie chrześcijański. Oparcie się o Boga daje prawdziwą moralność, światopogląd moralno-życiowy, wskazuje na właściwy cel i sens życia. Dzięki założeniom chrześcijaństwa wychowanek może osiągnąć swoją dojrzałość i samodzielność, a dzieje się to wówczas, gdy bez pomocy starszych jest zdolny wypełnić obowiązki związane z życiem ziemskim i pozaziemskim. Wychowanie powinno trwać do momentu

32 Tamże, s. 5–6.

33 Tamże, s. 50.

34 Tamże, s. 50–51.

35 Tamże, s. 16; S. Możdżeń, *Pedagogika katolicka w ujęciu Wacława Mateusza Kosińskiego (1882–1953)*, „Pedagogia Ojcostwa”, 1 (2010) nr 1, s. 120.

36 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 36–37.

37 Tamże, s. 37–50; S. Możdżeń, *Pedagogika katolicka w ujęciu Wacława Mateusza Kosińskiego*, s. 114.

poznania przez wychowanka jego zadań życiowych względem Boga, społeczeństwa, narodu i siebie³⁸.

Mając na uwadze zadania wychowania, ks. Kosiński wyróżnił następujące jego cele:

- cel indywidualny – chociaż należymy do całej ludzkości, to każdy z nas stanowi odrębny organizm fizyczny i duchowy;
- społeczny – każdy człowiek jest członkiem narodu, społeczeństwa, łączy się z innymi ludźmi, korzysta z dorobku ludzkości i jednocześnie sam swoją pracą powiększa go dla przyszłego pokolenia;
- religijny – człowiek przez Boga i dla Boga jest stworzony, człowiek oprócz celu ziemskiego ma cel pozaziemski³⁹.

Ks. Kosiński uważał przy tym, iż jeśli dążymy w trakcie procesu wychowawczego do wykształcenia człowieka, który będzie dobrym członkiem społeczeństwa oraz spełni swoje zadania zarówno doczesne, jak i wiekiste, tych celów nie można rozdzielać. Podkreślał także, iż wychowanie nie kończy się etapem instytucjonalnym, który stanowi szkoła, ale jest procesem kontynuowanym przez całą życie, aż do śmierci.

Oprócz trzech celów wychowania ks. Kosiński wyróżnił, także trzy czynniki wychowawcze. Są to rodzina, Kościół i państwo⁴⁰. Początek wychowaniu dziecku daje rodzina, jako pierwsza komórka społeczna oraz preferowany przez nią styl wychowania, który będzie w przyszłości decydował o przyszłości jego życia. W procesie wychowania rodzinnego twierdził za Arystotelesem, że ważniejsza rola przypada matce niż ojcu. Drugim czynnikiem wychowania jest Kościół, który pełni rolę rzecznika i obrońcy rodziny. Jak zaznacza ks. Kosiński, w Ewangelii zawarte zostały jasne i sprawdzone zasady wychowawcze oraz środki do osiągnięcia celu wychowania w postaci przykładów i wzorów z życia Jezusa i świętych. Natomiast trzecim czynnikiem w wychowaniu jest państwo, które dysponuje właściwymi do tego celu instytucjami, takimi jak szkoła i zakłady wychowawcze. Społeczeństwu powinno zależeć na tym, aby miało prawych i dobrze myślących obywateli. Ponadto ksiądz podkreślił, iż proces

38 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 51.

39 Tamże, s. 51–53.

40 Tamże, s. 53–60.

wychowania dziecka jest prawidłowy wówczas, gdy wszystkie te trzy czynniki współpracują ze sobą, uzupełniają się i dopełniają⁴¹.

Podstawą wychowania dziecka i pierwszym jego etapem jest wychowanie domowe, które zarówno w duchu, jak i w założeniach ideowych kontynuowane powinno być w szkole i zakładach wychowawczych. Ks. Kosiński podzielił szkoły publiczne na niereligijne, religijne i narodowe⁴². Z kolei wśród zakładów wychowawczych wyróżnił: żłobki, ochronki, ogródki dziecięce, sierocińce, gniazda sieroce, zakłady poprawcze dla wykolejonych moralnie dzieci, zakłady dla dzieci upośledzonych umysłowo, zakłady dla niewidomych i głuchoniemych, internaty dla chłopców i pensjonaty żeńskie. Według niego wychowanie i jego proces zależą od zastosowanych, przede wszystkim w sferze formowania moralnego dziecka środków wychowawczych. Zaliczał do nich wszelkiego rodzaju przepisy, zwyczaje i czynności, które tworzą atmosferę sprzyjającą takim postawom jak: pilność, porządek, karność, posłuszeństwo. Uważał, iż jednym z najważniejszych i zarazem najskuteczniejszych środków wychowania jest religia⁴³. Na religię, jako podstawę wychowania moralnego, wskazywał już u progu wprowadzenia autonomii galicyjskiej Józef Dietl, podkreślając jednocześnie, że Kościół nie może obejść się bez szkoły, gdyż dzięki niej najskuteczniej szerzy swą naukę, a szkoła nie może obejść się bez Kościoła, czyli bez nauczania religii⁴⁴.

Rozważając zagadnienie kar, ks. Kosiński zwrócił uwagę, że jej niezbędnymi przymiotami powinny być: sprawiedliwość, rzadkość i umiarkowanie w stosowaniu oraz aspekt pedagogiczny rozumiany jako skuteczność w leczeniu problemu wychowanka, z korzyścią dla niego na przyszłość⁴⁵. W kontekście kar cielesnych zaznaczył, iż: „one karności nie polepszają, [...] gdzie kary nadmiernie się mnożą, tam nie ma zdrowych i normalnych stosunków”⁴⁶.

Ks. Kosiński kładł duży nacisk na rolę wychowawcy, jego przykład, sposób postępowania, szczególnie w kontekście kontaktów z wychowankami, bo, jak

41 Tamże, s. 60.

42 Tamże, s. 63.

43 Tamże, s. 113.

44 J. Falkowska, *Pierwiastek religijny w wychowaniu narodowym. Postulaty okresu autonomii galicyjskiej*, „Paedagogia Christiana”, 30 (2012) nr 2, s. 38.

45 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 197.

46 Tamże, s. 109.

twierdził: „wychowanie – to sztuka; prowadzić je może prawdziwy artysta”⁴⁷. Jest to zadanie bardzo trudne, w związku z tym wychowawca powinien dysponować trzema przymiotami: talentem pedagogicznym, czyli powołaniem i wrodzonymi uzdolnieniami, wiedzą pedagogiczną oraz praktyką pedagogiczną⁴⁸. Te dwa ostatnie przymioty dają wychowawcy pewność w stosowaniu środków wychowawczych. Ponadto wychowawca musi być konsekwentny w wymaganiach w stosunku do swoich wychowanków, a także traktować ich sprawiedliwie. Uważał, że dobry wychowawca to człowiek z wyrobionym światopoglądem, znający wartość życia.

Twierdził, iż aby wychowawca mógł osiągnąć zamierzone cele wychowawcze powinien umiejętnie posługiwać się środkami wychowawczymi oraz stosować właściwą metodę. W jego rozumieniu metoda to przemyślane i zaplanowane wykorzystanie środków wychowawczych, które uwzględniają indywidualność dziecka, jego fizyczne i psychiczne potrzeby oraz pomagają mu rozwinąć harmonijnie ciało i duszę. Metoda wychowawcza musi w sposób oczywisty uwzględnić wiedzę naukową oraz moralność chrześcijańską⁴⁹.

Czynniki wychowania narodowego i jego znaczenie

W okresie II Rzeczypospolitej w wychowaniu dzieci i młodzieży istotne były działania zmierzające do kształtowania i ugruntowywania postaw patriotycznych i obywatelskich. Realizowano je w sposób szczególny w modelu wychowania narodowego, zgodnie z ideami głoszonymi już w drugiej połowie XIX wieku w Galicji między innymi przez Stanisława Żarańskiego, który zaznaczał, że: „Wychowanie zawczasu zaznajamiać młodzież winno z właściwościami ducha narodowego ku tradycyjnemu przekazywaniu go przyszłym pokoleniom i dalszemu rozwijaniu zgodnie z potrzebami narodu”⁵⁰.

Formacja patriotyczna istniała także w modelu państwowym oraz w jego nurcie państwowo-obywatelskim, które tworzyły ideologię wychowawczą obozu

47 Tamże, s. 118.

48 Tamże, s. 120–121.

49 Tamże, s. 117.

50 S. Żarański, *Wykład zasad ekonomii społecznej zastosowany do potrzeb wychowania narodowego*, Kraków 1873, s. 3.

sanacyjnego. W zależności od danego modelu występowały różnice w preferowanych ideach, ideałach i wartościach oraz metodach i formach ich realizacji. Model narodowy wychowania, wprowadzając potrzebę budowy narodu, kładł nacisk na pierwiastki ojczyzniane i religijne, należące do głównego kanonu wartości wychowania narodowego, mające za cel odbudowę polskiej państwowości. Idea narodu była podstawową wartością moralną i społeczną tego modelu i miała na celu określenie jego pojęcia⁵¹. Z kolei model wychowania państwowego oraz państwowo-obywatelskiego kładły nacisk na rozumienie przez młodzież obowiązków wobec własnego narodu i państwa i wywiązywania się z nich. Niezależnie od tych wartości zwracano uwagę na krzewienie postaw patriotycznych, podnoszenie świadomości i budowanie trwałej tożsamości narodowej⁵². Podkreślano też, że wychowanie państwowe nie jest żadną miarą sprzeczne z wychowaniem narodowym, gdyż jest ono wychowaniem narodowym w pewnym określonym tego słowa znaczeniu⁵³. Do istotnych założeń wychowania narodowego i państwowego należało zatem krzewienie postaw patriotyzmu, tożsamości narodowej, obywatelskości, pożądanej moralności oraz społecznej ofiarności.

W swoich poglądach na wychowanie ks. Kosiński mocno akcentował wartości narodowe oraz podkreślał znaczenie wychowania narodowego, łącząc go z wartościami chrześcijańskimi. Pisał, iż tylko wychowanie chrześcijańskie,

- 51 H. Konopka, *Między wychowaniem narodowym a wychowaniem państwowym w programach nauczania historii szkoły powszechnej (1918–1939)*, „*Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia*”, 1 (2005) s. 115; A. Kliś, *Idea wychowania narodowego w Galicji. Poglądy Stanisława Żarańskiego*, „*Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace historyczne*”, 12 (1987) s. 225; F. W. Araszkievicz, *Ideały wychowawcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978, s. 16.
- 52 M. Baranowski, *Wychowanie powinno być narodowe, ale powinno zwalczać przywary narodowe*, „*Szkoła*” 1898, nr 1, s. 4; tenże, *Pedagogika do użytku seminariów nauczycielskich i nauczycieli szkół ludowych*, Lwów 1895, s. 65; K. Jakubiak, *Idea wychowania obywatelskiego w polskiej myśli pedagogicznej przełomu XIX i XX wieku oraz okresu II Rzeczypospolitej*, „*Chowanna*”, 2 (1998) s. 67; A. Niedojadło, *Formy i efekty współdziałania wychowawczego szkoły i rodziców na przykładzie szkół powszechnych w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, w: *Profilaktyka społeczna a wielowymiarowość współczesnej rodziny. Wybrane zagadnienia XX i XXI wieku*, red. E. Juško, J. Burgerová, B. Wolny, Tarnów–Łapczyca 2014, s. 220.
- 53 M. Ziemnowicz, *Wychowanie narodowe czy państwowe i jego istota*, Kraków 1931, s. 12.

oparte na niewzruszonych zasadach religijnych, obowiązku i idei obywatelskiej, może stanowić edukację dzieci i młodzieży, odpowiadającą charakterowi naszego narodu, jego najlepszym tradycjom, a także dawać nadzieję przyszłego odrodzenia⁵⁴. Tłumaczył, że: „I nasz naród z dymu pożarów, z kurzu krwi bratniej najrychlej i najpewniej podnieść się może przez odrodzenie pokoleń młodych, dobrze wychowanych”⁵⁵. Wychowanie narodowe jest podstawą istnienia cywilizacyjnego każdego narodu. Jego rolą jest budzenie wśród wychowanków samowiedzy narodowej, która z kolei kształtuje ducha obywatelskiego. Jego rozwijanie jest głównym zadaniem szkoły narodowej. Podstawą ducha obywatelskiego jest etyka. W kwestii samowiedzy narodowej nawiązywał do poglądów Stanisława Prusa-Szczepanowskiego i Mariana Borowskiego. Ten drugi pisał: „Słusznie bowiem powiedział Szczepanowski, że w życiu każdego narodu, walczącego o swój byt i swoje istnienie, jest jedna rzecz, ważniejsza od wszystkich innych poszczególnych czynników życia narodowego: jest nią samowiedza narodowa, poczucie posłannictwa dziejowego!!... Budzenie tej samowiedzy narodowej winno być podstawą kształcenia ducha obywatelskiego. Wówczas jedynie może on się stać wielką siłą moralną w narodzie, której nie będą mogły złamać przeciwności życia historycznego”⁵⁶.

Według ks. Kosińskiego czynnikami wychowania narodowego są: język, przeszłość dziejowa, piśmiennictwo narodowe, sztuka narodowa oraz życie praktyczne. W związku z językiem podkreślał, iż to w mowie każdego narodu zawarte są jego dzieje, jego sposób myślenia, uczucia i bogactwo treści duchowej⁵⁷. Jeżeli zatem chcemy wychowywać dzieci i młodzież w duchu obywatelskim, to – jak zaznaczał – należy budować w nich wielką miłość ku mowie ojczystej, jak również przekonanie, że to właśnie ona przede wszystkim broni naszej odrębności kulturalnej, pozwala wejść w moralne obcowanie z duchami przodków i jest najważniejszym warunkiem dalszego rozwoju cywilizacyjnego⁵⁸. Zatem pierwszym obowiązkiem i najważniejszym zadaniem szkoły

54 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 46; S. Możdżeń, *Pedagogika katolicka w ujęciu Wacława Mateusza Kosińskiego*, s. 120.

55 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 8.

56 W. M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, Lublin–Warszawa 1918, s. 17.

57 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 66.

58 Tamże, s. 67.

narodowej w zakresie wychowania musi być wpajanie poszanowania i zamiłowania do mowy ojczystej.

W zakresie znaczenia mowy i języka w wychowaniu narodowym ks. Kosiński podzielał między innymi poglądy Libelta, który pisał w pierwszej dekadzie XIX w.: „Mowa jest krwią, ojczyste ciało narodu opływającą – wytocz z człowieka krew, a ubiegnie z nią życie jego, wytocz z narodu język, a ubiegnie z nim żywot jego”⁵⁹. Ta istotna konstatacja ks. Kosińskiego koresponduje także ze stanowiskiem Borowskiego, który tłumaczył, że: „Rozkwit naszej mowy jest krzepiącą oznaką żywotności narodowej. Jeżeli bowiem wielkie katastrofy dziejowe niszczą byt narodu, to podkopują zarazem podstawę główną jego kultury indywidualnej, jaką jest mowa”⁶⁰. Na temat roli mowy i języka pisał również Balicki: „Łącznikiem pokoleń i żywym ogniem wiążącym współczesnych w naród jest mowa ojczysta [...] Zżycie się z dziejami, z ziemią i ludźmi, z mową i literaturą ojczystą daje młodemu pokoleniu podstawy pozytywnego patriotyzmu”⁶¹.

Drugim czynnikiem wychowania narodowego, na jaki zwrócił uwagę ks. Kosiński, jest przeszłość dziejowa, czyli poznanie historii naszych ojców. Wskazywał, że: „naszym młodym pokoleniom nie wolno wstępować w życie pomijając doświadczenia przodków”⁶². Oznaczało to, iż jeżeli wychowankowie nie poznają narodowej historii i nie zdobędą wiedzy na temat istotnych dla naszego kraju wydarzeń historycznych (negatywnych i pozytywnych), to będą powtarzać błędy minionych pokoleń. Podkreślenie istoty tego czynnika w wychowaniu narodowym odnaleźć można w myśli między innymi Borowskiego, który dość jednoznacznie stwierdzał, że: „Obok języka wspólne losy historyczne są najważniejszym łącznikiem w życiu narodowym. Świadomość, że dola dziejowa dzisiejszych pokoleń jest skutkiem życia i wysiłków naszych przodków, los zaś przyszłych generacji zależy od naszych trudów, jest niezmiernie silnym spoidłem nawet najbardziej zróżniczkowanych odłamów każdego społeczeństwa”⁶³.

59 K. Libelt, *O miłości Ojczyzny*, Warszawa 1907, s. 55; Tę myśl Libelta przywołuje też Władysław M. Borowski w pracy *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 26.

60 M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 30.

61 Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego. Referat przedstawiony na Polskim Kongresie Pedagogicznym we Lwowie dnia 1 listopada 1909*, Warszawa 1909, s. 5–6.

62 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 68.

63 M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 31.

Ksiądz Kosiński cenił piśmiennictwo narodowe, uważał, że: „piśmiennictwo, a zwłaszcza poezja jest *arką przymierza, w której naród składa swych myśli przędzę i swych uczuć kwiaty*”⁶⁴. To ona w trudnych momentach naszych dziejów była tą wartością, która pozwalała mieć nadzieję na odzyskanie przez naród polski wolności, była jak: „balsam kojący działała na niego, gdy cierpiał bez miary”⁶⁵. Za Adamem Mickiewiczem twierdził, iż cała polska literatura wyrosła z jednego słowa – ojczyzna⁶⁶. Spełniła więc ona rolę głównego czynnika budzenia samowiedzy narodowej. Przywoływany wcześniej Borowski także uznawał wyjątkowe znaczenie poezji, gdyż to właśnie w niej: „odbijała się cała miłość i tęsknota za utraconą ojczyzną, tutaj również tliła się nadzieja, że wolność kiedyś zostanie nam przywrócona. Poezja żadnego narodu nie odegrała tak wielkiej roli, co nasza”⁶⁷.

Jeśli chodzi o sztukę, jako kolejny czynnik wychowania narodowego, ks. Kosiński tłumaczył, iż pełni ona zbliżoną rolę w tym zakresie jak piśmiennictwo, gdyż podobnie jak w nim, tak i w arcydziełach piękna: „odbija się, niby w zwierciadle, cała dusza narodowa, dążenia i pragnienia całego społeczeństwa. W murach Wawelu, czy w krużgankach Biblioteki Jagiellońskiej odczuwamy ducha ojców naszych”⁶⁸. Podkreślał też, że wychowanie narodowe powinno uwzględniać wartości sztuki charakterystycznej dla społeczności polskiej, w tym w sposób istotny te, które niesie z sobą sztuka ludowa.

Ostatnim z czynników wychowania narodowego jest życie praktyczne rozumiane jako interesowanie się i obserwowanie faktów z dziedziny politycznej, społecznej, gospodarczej i moralnej. Autor uważał, iż oprócz tradycji i dziejów w wychowaniu narodowym należy uwzględnić także codzienność, realne życie społeczne, gospodarcze oraz polityczne, które mają wpływ na poczucie przez obywateli tożsamości narodowej. Na ten aspekt zwracał uwagę także Borowski, który pisał: „kształcenie ducha obywatelskiego, prócz tradycji dziejowych narodu i całokształtu jego kulturalnego dorobku, winno sięgać do głębin życia realnego”⁶⁹.

64 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 68; M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 41.

65 Tenże, *Pedagogika*, s. 69.

66 Tamże.

67 M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 43.

68 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 70.

69 M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 58.

Ksiądz Kosiński podkreślał, iż stosowanie tych wszystkich czynników w procesie wychowania narodowego buduje i kształtuje świadomość narodową. Jej trwałość u wychowanka jest wynikiem połączenia tradycji dziejowej z jego samodzielną pracą i myślą twórczą. Od takiego połączenia w znacznej mierze będzie zależała przyszłość narodu. Bez uwzględnienia w procesie wychowania narodowego tych dwóch czynników jednocześnie naród popełnia powolne samobójstwo. Podobny postulat odnajdujemy w myśli Borowskiego, który uważał, że: „trwałość i żywotność świadomości narodowej zależy od dwóch czynników: 1) od zdolności przechowywania tradycji dziejowej i 2) od twórczych pierwiastków geniuszu narodowego”⁷⁰.

Jak już wspomniane zostało wcześniej, ks. Kosiński mocno eksponował w swoim przekazie rolę wychowawcy. Według niego wychowawca ma przemożny wpływ na losy wychowanków, a przez to także na losy narodu i ojczyzny. Myśl ta przejawiała się w poglądach wielu polskich pedagogów przełomu XIX i XX w. oraz okresu międzywojennego, np. mocno akcentował ją Ludwik Posadzy, który także uważał, że przeszłość Polski spoczywa w rękach nauczycieli⁷¹.

Oprócz rangi szkoły narodowej w kształtowaniu i propagowaniu idei narodowych, ks. Kosiński podkreślał również znaczenie organizacji młodzieżowych, spośród których w sposób szczególny zaznaczył rolę skatingu. „Młodzi skauci – pisali – wstępując do organizacji ślubują zawsze spełnić swój obowiązek względem Boga i Ojczyzny, nieść chętną pomoc bliźniemu w każdej chwili i być posłusznym prawu skautowemu. Skaut za Ojczyznę i bliźnich chętnie w potrzebie krew własną przeleje”⁷². I w tym aspekcie myśl ks. Kosińskiego również jest zbieżna z zasadami wychowania narodowego głoszonymi przez Borowskiego, który tłumaczył znaczenie harcerstwa dla idei narodowej: „Najwyższą zasadą harcerstwa polskiego – jest służba narodowa. W nabrzmiałem bólem sercu Polaka idea ta panuje ponad wszystkimi poczynaniami. Więc i harcerstwo,

70 Tamże, s. 58–59.

71 W. Szulakiewicz, *Odrodzić Polskę przez wychowanie. Ludwik Posadzy (1878–1939) o wychowaniu i wychowawcach*, w: *Z myślą i Nieodległej. Polska myśl pedagogiczną przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego*, red. W. Szulakiewicz, D. Grabowska-Pieńkosz, J. Falkowska, Toruń 2019, s. 130.

72 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 171.

sięgając do wyżyn idealizmu wychowawczego, wysuwa na plan pierwszy pracę dla dobra narodu⁷³.

Poglądy ks. Kosińskiego znajdują swoje miejsce i odzwierciedlenie w polskiej myśli pedagogicznej okresu międzywojennego w obszarze koncepcji narodowego ideału wychowawczego. Opierają się one na trzech filarach: narodu, państwa i religii. Poprzez wychowanie narodowe należy przyszłym pokoleniom przekazać narodową spuściznę, czyli narodowość „jako jedno z najstarszych i najświętszych dóbr”⁷⁴.

Idea narodowa powinna ściśle korelować z uczuciami religijnymi, które opierają się na przykazaniach Bożych i są podstawą budowania miłości ojczyzny. Kształcenie tego uczucia musi odbywać się przez nauczanie, przykład i praktykowanie. Ks. Kosiński zaznaczał, iż przykłady patriotyzmu powinni dawać zarówno rodzice, jak i wychowawcy (rodzina i szkoła) poprzez: mówienie zawsze z zapamiętaniem i uwielbieniem o ojczyźnie, jej dziejach, instytucjach, życiorysach wielkich miłośników ojczyzny; historia, literatura i geografia ojczysta nastroją okazję do wszczęcia tego uczucia w serca młodzieży; należy tu budzić zamięłowanie do języka ojczystego, do pieśni, zwyczajów, a nawet stroju narodowego⁷⁵.

Autor podręcznika pedagogiki dla wychowawców i nauczycieli wyjaśnia też, czym jest uczucie miłości do ojczyzny. Uznaje je za wrodzone i pierwotne, objawiające się w tęsknocie do rodzinnego domu, miejscowości itp. Na wyższy szczebel „szerszej, czystszej miłości Ojczyzny” pozwala wnieść się proces uświadamiania. Ks. Kosiński docenia też znaczenie obchodów patriotycznych dla kształtowania tego uczucia, jednakże – pisze: „największy obok uczucia należy kłaść nacisk na obowiązkowość, która czyni w przyszłości dobrych synów Ojczyzny: miłość Ojczyzny musi być patriotyzmem czynnym”⁷⁶. Co ważne, podkreśla również, iż: „Zdrowy, czysty patriotyzm nie ma nic wspólnego z nienawiścią innych narodów tzw. szowinizmem; jest on przeciwieństwem obojętności na sprawy ojczyste i tzw. kosmopolityzmu”⁷⁷.

73 M. Borowski, *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, s. 345.

74 W. Kosiński, *Pedagogika*, s. 204.

75 Tamże, s. 204–205.

76 Tamże, s. 205.

77 Tamże.

* * *

Celem zawartych w niniejszym artykule rozważań było przypomnienie i docenienie osoby ks. W. Kosińskiego jako pedagoga katolickiego, który starał się wpisać ideały wychowania narodowego w polską myśl pedagogiczną, propagując je i twórczo rozwijając na łamach swojego piśmiennictwa. Ks. Kosiński podkreślał ogólną aktualność wychowania w kontekście współczesnym i przyszłym. W swoim wykładzie pedagogiki dla nauczycieli i wychowawców ukazał szczególny wymiar wychowania chrześcijańskiego, które bazuje zarówno na niezmiennych zasadach religijnych, jak i na dyscyplinie, obowiązku oraz wartościach narodowych i obywatelskich. Pozwala korzystać z bogatego dziedzictwa przyszłości i tradycji, aby kształtować charakter narodu i budować fundamenty pod jego trwałą, przyszłą rozwój, bowiem: „Wychowanie ma następnym pokoleniom podać spuściznę poprzednich całą i niewzruszoną i uzdolnić je do jej utrzymania i pomnożenia”⁷⁸.

Streszczenie: Celem artykułu było wydobyć z wykładu pedagogiki ks. Wacława Kosińskiego zasadniczych elementów wychowania narodowego. Ks. W. Kosiński, teolog i pedagog, kapłan diecezji sandomierskiej był autorem wydanej w 1920 roku publikacji pt. „Pedagogika. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli” będącej syntetycznym wykładem pedagogiki w nurcie katolickim. W niniejszym artykule przywołane zostały też podstawowe informacje biograficzne dotyczące osoby ks. W. Kosińskiego.

W swoich poglądach na wychowanie W. Kosiński mocno akcentował wartości narodowe oraz podkreślał znaczenie wychowania narodowego, łącząc go z wartościami chrześcijańskimi. Uważał, że wychowanie chrześcijańskie, oparte na stałych zasadach religijnych, na obowiązku i idei obywatelskiej, może stanowić edukację dzieci i młodzieży, odpowiadającą charakterowi narodu polskiego, jego najwznioślejszym tradycjom, a także budzić nadzieję na przyszłe odrodzenie. Według ks. W. Kosińskiego podstawowymi czynnikami wychowania narodowego są: język, przeszłość dziejowa, piśmiennictwo narodowe, sztuka narodowa oraz życie praktyczne. Podkreślał, iż stosowanie tych wszystkich czynników w procesie wychowania buduje i kształtuje świadomość narodową. Jej trwałość u wychowanka jest wynikiem połączenia tradycji dziejowej z jego samodzielną pracą i myślą twórczą.

Myśl ks. W. Kosińskiego związana z wychowaniem narodowym koresponduje między innymi z poglądami innych wybitnych twórców jego założeń i idei, takich jak przywołani w artykule: Karol Libelt, Marian Borowski, Zygmunt Balicki, czy też Stanisława Prusa-Szczepanowski.

Słowa kluczowe: książka Wacław Kosiński, wychowanie narodowe, polska myśl pedagogiczna, pedagogika katolicka, świadomość narodowa, zasady wychowania

Bibliografia

- Araszkievicz F. W., *Ideaty wychowawcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978.
- Balicki Z., *Zasady wychowania narodowego*, „Szkola”, 43 (1910) nr 1, s. 65–80.
- Balicki Z., *Zasady wychowania narodowego. Referat przedstawiony na Polskim Kongresie Pedagogicznym we Lwowie dnia 1 listopada 1909*, Warszawa 1909.
- Baranowski M., *Pedagogika do użytku seminariów nauczycielskich i nauczycieli szkół ludowych*, Lwów 1895.
- Baranowski M., *Wychowanie powinno być narodowe, ale powinno zwalczać przywary narodowe*, „Szkola” 1898, nr 1, s. 4–5.
- Borowski M., *Kurs pedagogiki, cz. 1: Wykład psychologii wychowawczej*, Warszawa 1917.
- Borowski M., *Ogólne zarysy wychowania narodowego*, Lublin–Warszawa 1918.
- Chmaj L., *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1962.
- Dawidowicz A., *Zygmunt Balicki o wychowaniu narodowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio – K, Politologia”, 10 (2003) s. 159–172.
- Falkowska F., *Myśl wychowania narodowego w Galicji okresu autonomii. Twórcy i idee*, Toruń 2013.
- Falkowska F., *Pierwiastek religijny w wychowaniu narodowym. Postulaty okresu autonomii galicyjskiej*, „Paedagogia Christiana”, 30 (2012) nr 2, s. 29–45.
- Figiel D., *Nacjonalistyczne koncepcje wychowania we współczesnej myśli narodowo-radykalnej*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, 2 (2012) s. 87–100.
- Jakubiak K., Leppert R., *Sposoby rozumienia „filozofii wychowania” w polskiej pedagogice XIX i XX wieku*, w: *Idee pedagogiki filozoficznej*, red. S. Sztobryn, B. Śliwerski, Łódź 2003, s. 223–239.
- Jamrożek W., *Edukacja i myśl pedagogiczna w Drugiej Rzeczypospolitej. W stuletnią rocznicę odzyskania niepodległości*, „Nauki o Wychowaniu. Studia interdyscyplinarne”, 2 (2020) nr 11, s. 96–105, DOI: 10.18778/2450-4491.11.08.
- Kaczmarek J., Kielecki „Przegląd Homiletyczny”, „Nasza Przeszłość”, 57 (1982) s. 241–254.
- Karbowski A., *Polskie czasopisma pedagogiczne*, Warszawa 1912.

- Kienzler I., *Wychowanie w szkole i w domu*, seria: Dwudziestolecie międzywojenne, t. 24, Warszawa 2014.
- Kliś A., *Idea wychowania narodowego w Galicji. Poglądy Stanisława Zarańskiego*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Historyczne”, 12 (1987) s. 225–239.
- Jakubiak K., *Idea wychowania obywatelskiego w polskiej myśli pedagogicznej przełomu XIX i XX wieku oraz okresu II Rzeczypospolitej*, „Chowanna”, 2 (1998) s. 62–71.
- Konopka H., *Między wychowaniem narodowym a wychowaniem państwowym w programach nauczania historii szkoły powszechnej (1918–1939)*, „Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia”, 1 (2005) s. 115–123.
- Kosiński W., *Dydaktyka*, Sandomierz 1917.
- Kosiński W., *Metodyka nauczania religii czyli Katechetyka*, Sandomierz 1929.
- Kosiński W., *Pedagogika. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli*, Poznań–Warszawa 1920.
- Krześniak-Firlej D., *Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium sandomierskiego (ks. Apolinary Knothe, ks. Wacław Kosiński, ks. Władysław Krawczyk)*, „Studia Sandomierskie”, 23 (2016) s. 265–296.
- Kupisz D., *Proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu w XIX–XXI wieku, w: Kościół Św. Jana Chrzciciela w Radomiu. Architektura – Ludzie – Wydarzenia*, red. D. Kupisz, Radom 2010, s. 61–86.
- Libelt K., *O miłości Ojczyzny*, Warszawa 1907.
- Lipowska M., *Koncepcje wychowania polskich programach szkolnych okresu międzywojennego*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 12 (1969) s. 3–48.
- Macała J., *Wokół problematyki wychowania w nurcie katolickim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 48 (2005) s. 97–103.
- Możdżeń S., *Pedagogika katolicka w ujęciu Wacława Mateusza Kosińskiego (1882–1953)*, „Pedagogika Ojcostwa”, 1 (2010) nr 1, s. 111–120.
- Niedojadło A., *Formy i efekty współdziałania wychowawczego szkoły i rodziców na przykładzie szkół powszechnych w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, w: *Profilaktyka społeczna a wielowymiarowość współczesnej rodziny. Wybrane zagadnienia XX i XXI wieku*, red. E. Juško, J. Burgerová, B. Wolny, Tarnów–Łapczyca 2014, s. 219–236.
- Stanaszek B., *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918–1939*, Lublin 1999.
- Szulakiewicz W., *Odrodzić Polskę przez wychowanie. Ludwik Posadzy (1878–1939) o wychowaniu i wychowawcach*, w: *Z myślą i Nieodległej. Polska myśl pedagogiczną przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego*, red. W. Szulakiewicz, D. Grabowska-Pieńkosz, J. Falkowska, Toruń 2019, s. 115–134.
- Sumił H. I., *Zatroskany o losy ojczyzny sługa boży ks. Wincenty Granat, rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Teologia w Polsce”, 14 (2020) nr 2, s. 171–218.

- Wałęga A., *Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki pedagogicznej na kartach „Szkoły”*, w: *Polskie dziedzictwo pedagogiczne. Rozważania o ideach i instytucjach*, red. J. Falkowska, Toruń 2016, s. 59–75.
- Wilk W., *Kosiński Wacław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, Warszawa 1983, s. 157–160.
- Wilk W., *Ks. Wacław Kosiński – kapłan i pisarz*, „*Studia Sandomierskie*”, 4 (1983–1984) s. 333–342.
- Wiśniewska M., *Edukacja w służbie Niepodległej w świetle „Zasad wychowania narodowego” Zygmunta Balickiego*, „*Niepodległość i Pamięć*”, 25 (2018) nr 1, s. 153–172.
- Zapotoczny R., *Preferowane warianty ideału wychowania II Rzeczypospolitej*, „*Wrocławski Przegląd Teologiczny*”, 6 (1998) nr 2, s. 181–196.
- Zarzecki L., *O wychowaniu narodowym*, Warszawa 1917.
- Ziemnowicz M., *Wychowanie narodowe czy państwowe i jego istota*, Kraków 1931.